

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата педагогічних наук

Аносової Анастасії Вікторівни

на дисертаційну роботу **Северинчук Людмили Анатоліївни**
«Формування у старшокласників культури родинних взаємин у
позаурочній діяльності закладу загальної середньої освіти»
на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності
13.00.07 – теорія і методика виховання

Формування культури родинних взаємин сучасної молоді є важливим питанням освітньої системи як інституту демократичного, відкритого, розвиненого суспільства. Процес набуття культурних цінностей, вміння взаємодіяти та спілкуватись у родинному середовищі у межах культурної норми є важливою передумовою досягнення життєвого успіху та необхідним складником досягнення суб'єктивної задоволеності життям. Для старшокласників сьогодення питання утворення власної родини у майбутньому перебуває на особливому рахунку, нерідко має віддалену перспективу, штучно створену масовою пропагандою вільних від відповідальності та батьківського обов'язку стосунків, зниженням рівня моральності суспільства в цілому. Не можна відкидати і особливості спілкування теперішньої молоді, засобами якого є різноманітні смарт-пристрої, котрі стають посередниками у міжособистісних комунікаціях, що викликає певні проблеми у побудові відкритих, довірливих близьких стосунків з об'єктом прихильності. Існуючі дані щодо зменшення тривалості спільного життя подружжя, небажання і страх мати більше одного-двох дітей (що не забезпечує репродуктивне відтворення нації), кількості відмов від власних дітей, незапланованого раннього батьківства актуалізують загальнодержавне завдання зміцнення родини як базової соціальної інституції. Саме тому перед педагогами сьогодні постають питання залучення учнів до співпраці у позаурочний час у середовищі, яке стало б для них ресурсним у плані осмислення ролі батьківської родини у житті, формування почуттів вдячності, поваги і шани до свого роду, створення умов

для здобуття ними досвіду побудови мирних, гармонійних стосунків, організації ефективної співпраці з батьками з питань підвищення рівня культури родинних взаємин. Ознак неформальності, відкритості, природності така виховна робота набуває саме у позаурочний час, тому заслуговує підтримки звернення дисертантки до теми формування культури родинних взаємин старшокласників під час їхньої позакласної діяльності у закладі загальної середньої освіти.

Важливою умовою формування культури взаємин у родинному середовищі є системна самопізнавальна діяльність, яка формує внутрішню мотивацію, законслухняність щодо дотримання норм культурного фону соціуму на глибинному рівні психіки і є результатом взаємодії виховання, навчання як в сім'ї, так і в соціумі. Однак, питанню формування культури родинних взаємин у даному аспекті присвячено мало досліджень. Саме тому актуальність обраної здобувачем теми не викликає сумніву.

Оцінюючи *ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків*, поданих у дисертації, зазначимо, що вона забезпечується структурою роботи, яка відображає логіку і послідовність дослідження. Формулювання основних позицій дисертації – об'єкта, предмета, мети, дає системне уявлення про обраний аспект роботи, її теоретичні та експериментальні засади. Не викликають заперечень поставлені завдання дослідження та виявлені суперечності.

Обґрунтовуючи напрями наукового пошуку, дисертантка спирається на аналіз науково-педагогічних здобутків у питанні формування культури родинних взаємин, збалансовано подаючи аналіз як класиків педагогіки, так і сучасних наукових робіт, та опрацьовуючи значну кількість джерел (230 найменувань, 6 з яких – англійською мовою).

Переконаливим є визначення автором *наукової новизни*: у дисертації здійснено теоретичний аналіз та узагальнення проблеми формування у старшокласників культури родинних взаємин; розроблено програму «Формування у старшокласників культури родинних взаємин засобами

самопізнання»; визначено й обґрунтовано педагогічні умови формування у старшокласників культури родинних взаємин у позаурочній діяльності закладу загальної середньої освіти; уточнено компоненти, критерії, показники та рівні сформованості у старшокласників культури родинних взаємин; уточнено сутність поняття «культура родинних взаємин старшокласників». Крім того, дисертанткою виокремлено зміст, форми та методи формування культури родинних взаємин старшокласників засобами самопізнання.

Відзначимо *практичне значення* одержаних результатів, які знайшли свою реалізацію у запровадженні у діяльність закладів загальної середньої, вищої та післядипломної освіти навчально-методичного супроводу для забезпечення педагогічних умов формування у старшокласників закладу загальної середньої освіти культури родинних взаємин, методики педагогічного діагностування сформованості культури родинних взаємин; методичних рекомендацій щодо підвищення в учнів культури взаємин у родині, що докладно описано у змісті дисертації та додатках (Н, П, Р).

Здійснений дисертанткою у *Розділі 1* ґрунтовний аналіз наукових підходів до питання формування культури родинних взаємин, особливостей цього процесу у сучасних соціокультурних умовах, у контексті самопізнання та самовдосконалення, дав можливість з'ясувати сутність понять «родина», «культура», «взаємини», «комунікація», «культура взаємин», чітко окреслити необхідні знання і вміння старшокласників для створення шлюбу, народження і виховання дітей у майбутньому. В результаті синтезу базових теоретичних положень автор надала уточнене визначення поняття «культура родинних взаємин старшокласників». У його формулюванні інтегровано складники культури родинних взаємин, засоби їх формування та необхідні соціонормативні уміння комунікації в родині.

Доцільним акцентом роботи, на наш погляд, є розгляд вікових особливостей формування культури родинних взаємин старшокласників у сучасному закладі загальної середньої освіти та обґрунтування доцільності

використання у виховному процесі форм і методів роботи, які спонукають учнів до самопізнання, сприяють їх особистісному розвитку, побудові власної життєвої стратегії.

Доробок дослідниці щодо висвітлення основних положень самопізнавальної діяльності заслуговує особливої уваги, оскільки свідоме системне провадження такої діяльності сприяє зміцненню волевого, емоційного, ментального імунітету старшокласників, формуванню свідомості розумно мислячого сім'янина, спрямованого до досягнення високого рівня культури родинних взаємин, створення гармонійної родини, народження та виховання повноцінного потомства у майбутньому. Це, на наш погляд, виявляє стурбованість здобувача зміцненням та покращенням генофонду нації, що виводить її роботу у розряд непересічних та соціально значущих. Крім того, положення системи самопізнання знайшли широке відображення у експериментальній частині представленою дослідження, що підкреслює логічність і послідовність проведеної роботи.

Аналізу стану сформованості у старшокласників культури родинних взаємин присвячено *Розділ 2*. У структурі культури родинних взаємин автор виділила та детально описала когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінково-діяльнісний компоненти, які лягли в основу практичної частини дисертації. При цьому автор подає критерії, показники та рівні сформованості культури родинних взаємин, розроблену методику проведення констатувального етапу педагогічного експерименту та здійснює констатувальні зрізи за допомогою авторської анкети «Окремі складові культури родинних взаємин», яка дозволяє проаналізувати знання учнів про культуру родинних взаємин, емоційне ставлення до родинних норм і цінностей, соціонормативні вміння комунікації в родині. Позитивної оцінки заслуговує описана методика проведення анкетування, яка в сукупності з анкетною представляє собою повноцінний діагностичний комплекс.

Результати констатувального етапу експерименту відобразили ставлення 894 учнів Київської, Черкаської та Хмельницької областей до

сімейних цінностей, норм комунікації у родини, зокрема, і засвідчили, що при високому рівні орієнтованості на створенні родини лише 46,6% усвідомлюють важливість реєстрації шлюбу для повноцінного функціонування родини. Значна частка молоді звертається до Інтернет-ресурсів за важливою інформацією щодо родинних комунікацій, при цьому переконлива більшість спрямовані до самопізнання та готові відвідувати позаурочні заходи з формування культури родинних взаємин.

Автор схиляється до висновку, що учні демонструють наявність потенціалу переходу у більш високі рівні за умови впровадження у виховний процес програми з формування культури родинних взаємин з наступним забезпеченням його викладання. Ці тенденції демонструють отримані автором дані щодо стану сформованості достатнього та середнього рівня культури родинних взаємин (54,5% та 34%, с. 103), що представлені у математичних показниках, виведених за результатами проведеного анкетування.

Варто відмітити звернення автора до батьків учнів та педагогів експериментальних навчальних закладів з метою визначення ставлення батьків до проблеми родинного виховання, усвідомлення ними визначального впливу батьківської родини на формування культури родинних взаємин їх дітей та готовності педагогів до підвищення ефективності процесу формування культури родинних взаємин старшокласників в умовах закладів загальної середньої освіти. Це дозволило здобувачу виявити існуючі протиріччя (між потребою підвищення виховного потенціалу родини, батьківської компетентності та нестачею методичного забезпечення і особистісної готовності педагогів закладів загальної середньої освіти до формування культури родинних взаємин учнівської молоді) та виявити ступінь їх готовності до підвищення рівня власної культури родинних взаємин й введення в освітній процес закладу загальної середньої освіти відповідного навчального предмета, факультативу, гуртка з метою підвищення рівня культури родинних взаємин учнів (с. 104-117).

Позитивної оцінки заслуговує також теоретичне обґрунтування і дослідно-експериментальна перевірка педагогічних умов формування у старшокласників культури родинних взаємин у позаурочній діяльності закладу загальної середньої освіти, представлених у *Розділі 3*.

Структурна схема формувального етапу педагогічного експерименту з формування у старшокласників культури родинних взаємин представляє собою логічне та послідовне поєднання чотирьох змістових блоків: теоретико-методологічного, структурно-процесуального, методичного, результативно-рефлексивного, що підкреслює його цілісність.

За основу методики формування культури родинних взаємин старшокласників обрано мотивацію старшокласників до самостійного, відповідального вибору позитивних форм комунікації, опанування ними засад самопізнавальної діяльності. Заслуговує позитивної оцінки те, що автор розробила низку навчально-виховних заходів та надала програму їх реалізації (додатки К, Н, П), які здійснювались під її керівництвом у форматі виховних годин та в межах діяльності гуртка «Культура родинних взаємин», члени якого ввійшли до експериментальної групи.

Дисертаційне дослідження Северинчук Л. А. вирізняється практичною значущістю. Важливим досягненням дослідниці є розроблена та успішно апробована у позаурочній діяльності експериментальних закладів програма «Формування у старшокласників культури родинних взаємин засобами самопізнання», яка дозволила комплексно працювати як з учнями, так і з батьками й педагогами учнів. Використані у дослідженні методичні матеріали (вправи, виховні та тренінгові заняття, круглі столи, розробки комунікативного спрямування) є авторськими і розроблені вперше.

Заслуговує позитивної оцінки й те, що експериментальна робота сприяла підвищенню рівня культури родинних взаємин старшокласників (достатній рівень в ЕГ збільшився на 8,7%) (с. 177), обізнаності педагогів та батьків щодо різних аспектів родинних взаємин, спрямуванню їх до розвитку

правдивості та самокритичності, особистісно-професійного самовдосконалення тощо (додатки У, Х, Ш).

Дисертантка обґрунтовує зв'язок способів формування складових культури родинних взаємин у старшокласників з ланками педагогічної дії. Авторські застереження, подані рекомендації та виявлені суперечності свідчать про критичну оцінку автором власного наукового здобутку і розуміння характеру виховного процесу.

Висновки після кожного розділу сприяють логічності і послідовності викладу результатів дослідження. Репрезентативність отриманих експериментальних даних, сформульованих висновків забезпечується різноманіттям розроблених та застосованих методик, обробкою емпіричних даних за допомогою методів математичної статистики, що подані у таблицях та додатках.

Загальні висновки структурно відповідають завданням дослідження та в повній мірі узагальнюють отримані результати.

Зміст автореферату відповідає змісту дисертації. Основні теоретичні положення знайшли відображення у 13 публікаціях автора (з яких 12 одноосібних), їх апробовано на наукових педагогічних конференціях різного рівня.

Оцінюючи загалом позитивно виконане дисертаційне дослідження Северинчук Л. А., є необхідність висловити *зауваження та побажання*.

1. У дисертації варто було приділити увагу, хоча б на рівні теоретичного огляду, особливостям формування культури родинних взаємин на різних етапах онтогенезу людини, а не лише у віковий період ранньої юності, що дозволило б більш цілісно представити означений процес.

2. У розділі 1, аналізуючи особливості формування культури родинних взаємин старшокласників у сучасних соціокультурних умовах, та наводячи відповідні педагогічні технології, автор недостатньо уваги приділяє розкриттю виховного потенціалу позаурочної діяльності, яка заявлена у темі

проведеного дисертаційного дослідження як середовище, у якому здобувач проводив експериментальну частину дослідження.

3. Описуючи на с. 90, 101 результати констатувального етапу педагогічного експерименту, автор зазначає, що інформація з телебачення, Інтернету є неструктурованою та нецензурованою, часто висвітлює негативні явища, та відносить її до початкового рівня. З цих джерел, за результатами представленого дослідження, 34,3 % учнів отримує інформацію про родину, і це підштовхує дисертанта до припущення про їх негативний вплив на уявлення про родинні взаємини. На нашу думку, такий підхід відображає часткове, загальне уявлення про використання старшокласниками можливостей Інтернету, його сервісів та засобів, а також смартпристроїв. Сучасні наукові дослідження, присвячені впливу інформаційно-комунікаційних технологій на спілкування школярів та молоді, зокрема дані, які надають корпорація Інтел, Майкрософт, свідчать про широку популярність сервісів Інтернету у навчальному процесі та позаурочній, позашкільній діяльності. Автору варто було б розкрити ці аспекти у теоретичній частині, відобразити у констатувальному зрізі та використати у формуальному експерименті відповідні форми формування культури родинних взаємин, що сприяло б, як ще більшому зацікавленню учнів тематикою сімейних стосунків, так і наповненню Інтернет-простору якісним контентом виховної спрямованості.

4. Наприкінці дослідження доречним було б надати стислий блок методичних рекомендацій для фахівців щодо використання засобів самопізнання і самовдосконалення та інших ефективних методів формування культури родинних взаємин, що дозволило б у такій короткій і емній формі привернути увагу педагогічного загалу до актуальності даної проблематики.

Зазначені зауваження й побажання носять подекуди суб'єктивний та дискусійний характер і не ставлять під сумнів актуальність та цінність рецензованої роботи. Дисертаційне дослідження Северинчук Людмили Анатоліївни «Формування у старшокласників культури родинних взаємин у

позаурочній діяльності закладу загальної середньої освіти» відповідає вимогам до дисертаційних робіт, поданих на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – «Теорія і методика виховання».

Офіційний опонент
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри
філологічних, суспільно-гуманітарних
та мистецьких дисциплін комунального
навчального закладу Київської обласної ради
«Київський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Аносова А. В.

*Згідно з офіційним опонентом Аносової А. В.
засвідчено
Київською районною КМД КОР, КОІТРОЛ
А. В. Бакусь*

